

**SEĞİR-NÂME VE SEĞİRMEK MANALARI ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

A Study On Seğir-Nâme And The Meanings Of Twitching

Dr. Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ*

ÖZET

İnsan vücudunun bazı organlarında, istem dışı sinir ve kas hareketi olarak tanımlanabilecek seyirmelere, dünden bugüne, gelecekte olacakların öncüsü, habercisi gözüyle bakılmıştır. Bu doğrultuda, oldukça geniş bir ilgi odağı haline gelen seğir-nâmeler kaleme alınmış ve bu türe özel bir değer atfedilmiştir. Hitap ettikleri toplumun, hayata dönük yüzünün ortaya konulması anlamında, gerek sosyolojik, gerekse folklorik bir kısım içerikleri ile de seğir-nâmeler, dikkate değer bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seğirmek, kehanet, halk, folklor

ABSTRACT

The twitches, which can be defined as involuntary movements of some muscles or nerves of same organs in the human body, have always seen as the forerunners or the messengers of the future. For this reason, seğirnames, which arouse a great attention, are written and a special importance is given to this genre. Seğir-nâmes are also significant for their sociologic and folkloric contents, in order to reveal the agelong customs of the society which they address.

Keywords: twitching, prophecy, folk, folklore

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

İnsanlık tarihi ile eşdeğer bir süreç içerisinde ele alınabilecek olan bilinmeyi bilme ve geleceğe yönelik eylemlerden haberdar olma, merak ve isteğinden doğan gaybî ilimler, bu nitelikleri ile güncelliklerini, değişen şekil ve uygulamalarla günümüze değin sürdürmüştür.

Farklı inanç ve kültür dairesine mensup pek çok toplumda yaşam alanı bulmuş olan bu tür uygulamalar, muhataplarının toplumun hemen her katmanından olmasıyla, öncelikle sosyal bir kimlik taşımaktadır. Aynı zamanda, fiziksel niteliklerden hareketle, insanın mizaç ve istidadının belirlenme hevesinden, yıldız, kahve, su ve bir kısım hayvan kemiğinden kişinin geleceğine ilişkin kehanetlerde bulunma ilmi olan fala kadar, oldukça renkli bir kompozisyonla da karşımıza çıkan gaybî ilimler, zamanla başlı başına bir edebî tür niteliği kazanmış ve bu nitelikleri ile pek çok ilim dalının da ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur.

*“Bazı telif ve tercümelerde müstakil olarak veya cönk veya mecmualarda “Ulum-ı Gaybiyye, ulum-ı Hafîye, Ulum-ı İhkâm” gibi başlıklarla ele alınan türlerin belki de ikiyüzden fazla çeşidi vardır. İnanışın inanc, telakki ve meraklarını ortaya koyan bu türlerden bazıları şunlardır. İlm-i Cifr, İlm-i Remil, İlm-i Tefe’ül, İlm-i Hudut, İlm-i Firâset, İlm-i Kıyafet, İlm-i Rüküm, İlm-i Kimya, İlm-i Nücüm, İlm-i İyâfe vs.”*¹

Modern anlamda, insanın dış görünüşünden ve bazı kalıp davranışlarından hareketle, karakter ve ahlak tespitleri yapmayı ilgi alanı haline getirmiş olmakla, batı literatüründe fizyonomi ilmi olarak adlandırılan yaklaşımın, doğu, bilhassa İslâm kültüründe feraset - *Bir adamın çehresinden ve azasının şekil ve süretinden tabiat ve ahlak ve istidadını istihraç etmek, keyfiyet ve mahiyeti,*² terimi ile karşılandığı bilinmektedir.

Türk kültür ve medeniyetinde, gerek İslâmiyet’ten önce ve gerekse İslamiyet’ten sonra oldukça yaygın olan gaybî ilim ve yaklaşımlar, İslamiyet dairesine girmekle, şekil ve muhtevada bir kısım değişikliklere uğramakla birlikte, “Ulum-ı Gaybiyye” genel başlığı altındaki renkli görüntüsünü sürdürmeye devam etmiştir ki, IX. yüzyılda runik harflerle yazılmış olan “İrk Bitig” adındaki meşhur fal kitabının varlığı, bu türün Türk kültür ve medeniyeti içerisindeki ehemmiyetini ve gelişim sürecinin seyrini sergilemek adına, en bildik örneği oluşturmakla, kayda değerdir.

¹ Mustafa Tatçı, Edebiyattan İçeri (Dini Tasavvufî Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar) Akçağ Yay., Ank., 1997, s. 521-524

² Şemseddin Sami, Kamus-i Türki, Çağrı Yay., Gündoğdu Mat., İst 1996, s.985

Genellikle halk yaşayışında ve folklorunda varlığını son zamanlara kadar taşıyabilmiş olan yukarıda bahsedilen türden eserlerin bir kısmı ise İlm-i ihtilâç (seğir-nâme) adıyla değişik boyutlarda, mensur veya manzum olarak kaleme alınmış türler olmakla bu yazının genel çerçevesini oluşturmaktadır.

İnsan vücudunun bazı nahiye ve azalarında fizikî bir sinir ve adale hareketi olarak görülen “Seyirme”lere toplumca, çok eski çağlardan beri, gelecekteki olayların bir işareti, habercisi manasının verildiği³ ve böylece bunlara hususî bir değer atfedildiği bilinmektedir.

Dede Korkud Hikâyeleri’nden “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu”nda, Dirse Han, kırk namerd yiğide inanarak, bir av sırasında oğlunu okla vurur. Bu olayın ardından hanın eşinin, avdan yalnız dönen Dirse Han’a, oğlunun hayatından kaygı duyduğunu belirttiği soylaması esnasında karşımıza çıkan “segirmek” kelimesi, aşağıda bahsi geçecek olan inancın arkaikliğini ve tatbikini ortaya koyma bakımından dikkate değerdir. Örnekte görüleceği üzere, gözün seğirmesi, Boğaç Han’ın annesini, oğlunun başına kötü bir şey gelmiş olabileceği kanaatine götürmekle ileriye dönük bir işaret niteliği kazanarak aşağıdaki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

*“Göksi güzel ala tağa ava çıkdun
İki vardun bir gelürsin yavrim kanı
Karanu düinde bulduğum oğul kanı
Çıksun benüm görür gözüm a Dirse Han yaman **segrir**” 4*

İnsan bedenindeki bir kısım organın – özellikle yüzün ve gözün - seğirmesinden türlü anlamlar çıkarma ilmi olmakla, mensur bir falnâme olan ihtilaç-nâme,⁵ (seğir-nâme) Mustafa Bin Bali’ye göre: Külli kurallar altında olmayıp, yüzdeki ve bedendeki seğirme ve hallerden çıkarılan hükümlerden ibarettir.⁶

Halk nazarında, oldukça geniş bir ilgi odağı haline gelen seğir-nâme türü üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunan Halil Ersoylu’nun bu türe ilişkin açıklamaları da yukarıda ifade edilenler doğrultusunda dikkate değerdir. “*Bir kimsenin vücudundaki herhangi bir uzuv seğirdiği zaman o kişinin gelecekteki durumuna, işine, sağlığına ve benzeri hususlarına ait tahminler öne sürülebilmüş, buna dayanılarak bazı hükümler verilebilmiştir. Böylece, bedendeki bazı*

³ Bkz., M. Kemal Özergin, “Eski bir Seyirme-nâme” Türk Folklor Araştırmaları, Şubat 1967, Sayı: 211, Yıl: 18, C.10, s. 4331

⁴ Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksimile, TDK. Yay., Ank., 1997, s. 86

⁵ Bk., Ferit Develioğlu, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi, Ank., 2004, s. 419

⁶ Bk., Ali Çavuşoğlu, Kıyafet-nâmeler, Akçağ Yay., Ank., 2004, s. 29

uzuvların oynaması, seğirmesi ve benzeri durumlarına dayanılarak yapılan anlama getirme, yorumlama işine İslâm medeniyetindeki Türk yaşayışında İlm-i ihtilâç adı verilmiştir.”⁷

Seğir-nâme türündeki eserlerde, aşağıdaki metinlerde de görüleceği üzere, seğiren uzuv üzerinden yapılan değerlendirmelerde, ana hatlarıyla hâlden ziyâde geleceğe yönelik tahminlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir ki, bugün bile vücudumuzda herhangi bir organ, kendi irademiz dışında seğirdiği zaman, bunu bir yerden iyi veya kötü haber alacağımıza, yolculuğa çıkacağımıza, hastalıktan kurtulacağımıza, bir yakınımızı kaybedeceğimize, elimize para geçeceğine vb. yorarız.⁸ Bir diğer ifade ile vücudun herhangi bir uzvunun istem dışı titremesi olarak tanımlanabilecek olan seğirmek, aşağıda da görüleceği üzere, bu anlamıyla Anadolu'nun pek çok bölgesinde ve Anadolu dışındaki Türk toplumlarında dünden bugüne, anlam kaybına uğramadan varlığını koruyabilmiş bir kavram olarak karşımızdadır.

“**seğirmek (nsz)** : Hafif kıılmamak, genellikle vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak.”⁹

“*seğirmek (sergimek, serimek, seyirmek -1, seyirmek (1)) Seğirmek; (Çığı * Dinar -Af.; Eğridir ve köyleri -İsp.; Söğüt, Honaz -Dz.; Bozdoğan -Ay.; tokat -Es.; -Çkr.; İskilip -Çr., Merzifon -Ama., Hacilyas, Koyulhisar -Sv., Ahırlı -Ank., Bor - nğ., Ermenek -Kn., Mersin ve köyleri, Mut İç., (Sergimek) : (Ağıl, Küre -Ks., -Ecz., Haral -Gaz.) Seyirmek -1):(-İz.,ü Fili, biga -Çkl., Düzce - Bo., İskilip -Çr., Ağın -El., Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri, Reyhanlı - Hat., Lüleburgaz, -Krk., -Kıbrıs”*¹⁰

“**seğirmek:** Hafif kıılmamak, kıpırdamak, seğirmek”¹¹

“ *Türkiye Türkçesi: seğirmek; Azerbaycan T: säyürmək; Başkurt T: taşlanıv, atılv, ıntılv; Kazak T: tartılv; Kırgız T: közü tartu; Özbek T: seskänmak; Tatar T: tartu, tartışu; Türkmen T: Damak çekmek; Uygur T: kaş tartmak, titrimäk”*¹²

⁷ Halil Ersoylu, *Seğir-nâme*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten) 1985, (Ank., 1989), s. 27

⁸ Bk., Arif Özer, “Türkçe İki Seğir-nâme Kitabı Üzerine”, Türk Kültürü, Sayı: 77, Yıl VII, Mart 1969, s. 368

⁹ Türkçe Sözlük, T.D. K. Yay., Ank., 2005, s. 1722

¹⁰ Derleme Sözlüğü, Cilt X, T. D.K., Yay., Ank., 1993, s. 3566

¹¹ Tarama Sözlüğü, T. D. K., Yay., Ank., 1989, s. 3366

¹² Karşılaştırmaları Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bak., Yay., Ank., 1991, s. 756-757

“Segirmek: Kıpırdamak; göz kapağı, burun kanadı ihtilaç etmek; veterler oynamak, hafif sıçramak, titremek, az sıçrar gibi olmak.”¹³

Erzurum Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kitaplığı’nda bulunan biri müstakil iki seğir-nâme kitabı gerek içindekiler ve gerekse şekilleri itibariyle, yukarıda bahsedilen tür özelliklerini barındırmakla, bu çalışmanın bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Koleksiyonda 13060 numarayla kayıtlı, mensur taşbaskısı bir “Tabir-nâme”nin 30-34. sayfaları arasında yer alan seğir-nâme, H. 1272 tarihli olup, müellif kaydından yoksundur. 12080 numarayla kayıtlı diğer seğir-nâme, Münecim Muhammed Abdüselâm tarafından, “Seğirmek Manaları” adıyla H. 1333 tarihinde kaleme alınmış, mensur 40 sayfalık müstakil bir eser niteliği taşımaktadır.

Bu bölümde öncelikle, A1 ve A2 olarak adlandıracağımız seğir-nâmelerin transkripsiyonlu metinleri (A1-tam, A2-kısmen) verilecek, ardından bu metinler üzerinden bazı değerlendirmeler yapılarak, ilgili metinlerde geçen Arapça, Farsça ve Osmanlıca kelime ve terkiplerin anlamlarını içeren bir sözlüğe yer verilecektir.

METİN – (A1)

“Rivâyet olunur ki, bu kitabı İskender-i Zülkârneyn’in âkil ve âlimleri ile Hindin hükemâsı tertip ve tasnif idüp ve Harûn Reşid dahi amel iderlerdi. Ma’lum ola ki **başın ortası segirse**, mal ve devlete ire, başının çevresi ulu ola. **Başın sağ tarafı segirse**, bir kavme beg ola. **Sol segirse**, sefere gidüp tiz gele. **Alın segirse**, böyledir. **Alın sağ tarafı segirse**, evladı yüzünden eylik göre, **solu segirse**, murada ire. **Kafası segirse**, rızık için gam çeke. **Sağ kulağı segirse**, eyü söz işide. **Solı segirse**, ta’yin ideler. **Sağ kulağı yumuşağı segirse**, bir adam ile cenk ve gâlip ola. **Sağ gözün alt kapağı segirse**, mehzûn ola. **Sol gözün alt kapağı segirse**, sevine. **Sağ gözün yukarı kirpigi segirse**, sevine. **Sol gözün yukarı kapağı segirse**, melûl ola. **Aşağı kipriği segirse**, mesrûr ola. **Sağ gözün çevresi segirse**, nigâh ile sevine. **Sağ gözün bebegi segirse**, esir olmuş adamı kurtula. **Sol gözün bebegi segirse**, ta’yin ideler. **Sağ gözün peykânı segirse**, şâd ola. **Sol peykânı segirse**, erkek oğlu ola. **Burnı segirse**, gâni ola. **Burnunun ucu segirse**, âli ola. **Sağ yanı segirse**, sefâ ide. **Solı segirse**, biraz gussalana, amma tiz giçe. **Burnunun sol deliği segirse**, gamnâk ola. **Sağ yanığı segirse**, hasta ise sıhhât bula, şâd ola. **Sol yanığı segirse**, ta’yin oluna. **Ağzının sol köşesi segirse**, şâd ola. **Üst dudağı segirse**, düşmanı kahrola. **İkisi birden segirse**, şâd ola. **Dili segirse**, ceng ide. **Çenesi segirse**, eyü tâ’am yiye. **Butnının sağ yanı segirse**, şâd ola. **Sol yanı segirse**, mal bula, amma zahmet ile sarf ide.

¹³ O. Şaik Gökyay, Dedem Korkudun Kitabı, MEB. Yay., İst., 2000, s. 278

Butunun cümlesi seğirse, fenâdır, sadâka vire. **Sağ omuzu seğirse**, eyüdü. **Sol omuz seğirse**, sevine. **İkisi birden seğirse**, gavga ide. **Sağ bazusu seğirse**, şâd ve kutdır. **Sol seğirse**, zay’i olan şeyi eline gire. **Dirseği seğirse**, biriyle husumet idüp biraz gam çeke, yine şâd ola. **Bileği seğirse**, düşmanı dost ola. **Göksünün sağ yanı seğirse**, hüzüdür. **Sol yanı seğirse**, serverdir. **Sağ eli ayasıyla beraber seğirse**, solu dahi seğirse, eyüdü. **Sağ baş barmağı seğirse**, hâceti revâ ola. **İkinci baş parmağı seğirse**, gayret bula. **Üçüncü barmağı seğirse**, biraz gam çeküp, yine tiz sevine. **Sol elin baş barmağı seğirse**, cümleye gâlib ola. **İkinci dahi böyledir. Üçüncü barmağı seğirse**, hayr haber işidüp sevine. **Dördüncü parmağı seğirse**, gâni ola. **Beşinci barmağı seğirse**, sevine. **Sağ koltuğu seğirse**, ihânete uğraya. **Sol koltuğu seğirse**, gussâya uğrayub tiz geçe. **Eger budı seğirse**, gussadan emin ola. **Eger arkanın sağ yanı seğirse**, oğlu toğa. **Sol yanı seğirse**, rızık için biraz darlığa düşe. **Arka arası seğirse**, âli ola. **Göbeği seğirse**, eline bir şey gire. **Eger memesi seğirse**, avrat almak isteye. **Eger yüreginin üstü seğirse**, melûl. **Garnının sağ yanı seğirse**, hastalıktan kurtıla. **Sol yanı seğirse**, eyüdü. **Kasığın sağ tarafı seğirse**, hayr haber işide. **Sol seğirse**, şâd, **hepisi seğirse**, eyüdü. **Zekeri seğirse**, gayret ve sevdiği adamlar cim’a ola. **Hayanın iki tarafı seğirse**, darlığa düşe. **Sağ yanı seğirse**, şâd ola. **Sol yanı seğirse**, şâd, amma biraz mukdem mihnet çeke. **Dübürü seğirse**, bir yerde karar ide. **Sağ tarafı seğirse**, aziz ola. **Sol tarafı seğirse**, rahat bula. **Sağ oyluğu seğirse**, sevine **sol seğirse**, gam çeküp yine şâd ola. **Sağ dizi seğirse**, padişah ikrâm ide. **Sol seğirse**, mehâsebe ve hastalıktır. **Sağ baldırı seğirse**, fenâdır. **Sol seğirse**, sevine. **Sağ topuğu seğirse**, yakınından birine gâlib ola. **Solu seğirse**, ferâh bula. **Sağ ökçesi seğirse**, âli ola. **Solu seğirse**, sevdigine kavuşa. **Sağ ayağının üstü seğirse**, sefere gide. Hükemâyı Fars indinde sultandan **gayret**. **Solun üstü seğirse**, mensibe ire. **Sağ ayağının altı seğirse**, padişahdan hürmet bula. **Sağ ayağının baş parmağı seğirse**, seferden bir gayib gele. **İkinci baş parmağı seğirse**, renc ve zahmet çeke. Yahud ceng idüb galib ola. **Dördüncü parmağı seğirse**, malına zarar ola. **Beşinci küçük parmağı seğirse**, rızık arta. **Sol ayağın baş parmağı seğirse**, hayırlı bir iş işleye. **İkinci baş parmağı seğirse**, gâni ola. **Üçüncü parmağı seğirse**, gâmdan kurtula. **Dördüncü seğirse**, fenâdır. **Beşinci küçük parmağı seğirse**, selâmete erişe. **Sağ ayağının cümlesi seğirse**, hürmet bula. **Cümle parmakları seğirse**, rızık bol ve sefâ ile eyleye, ömür süre. **Sol ayağı seğirse**, hali perişân ola. **Parmakları seğirse**, mesrûr ola. **Eger cümle azası seğirse**, akrabasından gayb ide ve hükemâyı Fars indinde kavmi mesrûr ola.”¹⁴

¹⁴ Tabir-nâme, Abdullah Bendelerinin Matbaası, İst., 1272, s.30-34, (Müellif kaydından yoksun)

METİN - (A2)

“Temam Baş Tepesinin Segirmesi: Ferâh ve servere, şeref ve ‘itibara, nâgâhanı bir sa’adetin verûdına, gayr-ı müterekkib bir haber-i meserret – âver alınacağına, husûl-u murâd ve şâdıye delildir. (s.8)

Başın Sağ Tarafının Segirmesi: Tezâyüd servete, hoş hallığa, def’i marâza, emlâk sahibi olmağa, seyâhat ve ticarete işaretdir. (s.9)

Ensenin Segirmesi: Hasımın taarrûzuna, ticaretde zarâr ve ziyâna, ma’îşette ıztıraba, bazı mertebe-i endûh ve gâma, inhirâf-ı mizaca işaretdir. (s.10)

Sağ Şakağın Segirmesi: Hastalıktan rehâ- yâb olmağa, fakir halden halâsa, medîd bir intizârdan kurtulmağa, yeni ve muhteşem libâs iktisâsına, husûl-i âmele delildir. (s. 10)

Alnın Segirmesi: Tûl ömre, muhârebe meydanında bulunmağa, bir hastalık geçirilmesine, bir kimseye güvenmeğe, biraz zahmetle icra-i seyâhate delildir. (s.10)

Sol Kulağın Segirmesi: Fena bir haber almağa, beyhûde şeylerle uğraşmağa, korkunç sözlere muhâtab olmağa, hem cins tarafından fena suretde yâd olunmağa işaretdir. (s.11)

Sağ Kaşın Segirmesi: Şâdumân olmağa, hayırlu haber işitmeğe, tûl ömre, ferâh ve servere alâmetdir. (s. 11)

Sağ Gözün Segirmesi: Kederden sonra servere, maksûda, zahmetle vusûla, bir iş için pek çok emek sarfına, sâlih hale işaretdir. (s. 13)

Sol Gözün Segirmesi: Husûl-i şâdı ve servere, verûd nakd ve servete, düşmene galâbeye, sıkındı ve ıztırâbdan halâs olmağa delildir. (s.15)

Sağ Yanağın Segirmesi: Zıyyık halden halâsa, server-i nagâhâniye, büyük bir zatdan eyülik görmeğe, düşmen yüzünden husûl-i mesrûriyete, nedâmet sebebiyle eyülige mazhâriyete alâmetdir. (s.17)

Burnun Segirmesi: Hastalığa, ağlamağa, mâtemzâdelige, bir kimseden incinmeğe, bir dostun hâli için müteessir olmağa işaretdir.(s.17)

Ağzın Sağ Köşesinin Segirmesi: Mesrûriyete, husûl-i menfe’ate, bir da’vâyı gâyb itmeğe hayırlı bir işe sülûke delildir. (s.18)

Ağzın Sol Köşesinin Segirmesi: Büyük müsteredde nailiye, evladı ile mülâkata, maldâr olmağa, müjde ve hediye almağa işaretdir. (s.18)

Dilin Tamamen Segirmesi: Hatakarlığa, bir kimse hakkında gıybet ve beyân husûmete, bazı kimseleri bühtân ile incitmege alâmetdir. (s. 19)

Üst Dudağın Segirmesi: Muhterem zevât ile mülâkata, nedîm ruh ile mütâlaaya delildir. (s.20)

Çenenin Segirmesi: Şahidlige gitmege, cem' emvâle muvaffakiyyata, müşgil bir işi başa çıkarmağa, yemin etmege, itibâr ve şeref ihraz eylemege alâmetdir. (s.20)

Boyunun Segirmesi: Sa'âdet hale, göz aydınlığına, ve nice cemiyete delildir. (s.21)

Gerdanın Segirmesi: Hâsım ile barışmağa, büyüklerden muâvenet görmege, gam endişeden halâsa işaretdir. (s.21)

Boğazın Segirmesi: İ'tilayı Cennet-u Tala', işlerin yolunda cereyânına, husul-i murâda, ni'met azimâya na'iliyete, zahmetsizce servet sahibi olmağa delildir.(s.22)

Sağ Bazunun Segirmesi : Mahrûm olduğu sa'âdet halinin avdetine, mensûb-ı cedid-i ihrâza, cüda düşdüğü vatanına azimete, refâhit husûlüne alâmetdir.(s.23)

Sol Dirseğin Segirmesi: Büyük ve muhterem zevâtdan ve umum dostlarından ve hususiyle ticaretinden fevkalade fâ'ide görmege alâmetdir. (s.23)

Sağ Kolun Segirmesi: İzdivâca, husûl-i muhabbete, ber murâd olmağa, aziz bir dost ile mülakata delildir. (s. 24)

Sol Kolun Segirmesi: Müjde almağa, zevk ü safâya, mütehassir olduğu zat ile mülakâta, ikbal-ü sa'adete işaretdir. (s.24)

Sağ El Pençesinin Segirmesi: Görüşmege, hasma galâbeye, âdâvate, kederden sonra servere işaretdir.(s.25)

Sağ Elin Baş Parmağının Segirmesi: Büyüklüğe, yeni bir mertebe ihrazına, büyük bir zatın atıfetine nâiliyyete, ferâh ve servere alâmetdir. (s. 26)

Sol Elin Baş Parmağının Segirmesi: Server ve şâdiye, izzet rif'ate, seyahatde ihtirâma mazhâriyete, mal-ı kesir sahibi olmağa, büyüklerden iltifât görmege işaretdir.(s.27)

Gögsün Segirmesi: Neyl murada, şâdi ve şetârete, müjdelenmege, izdivâca, zevk ü safâya alâmetdir. (s.28)

Sağ Böğrünün Segirmesi: İzdiyâd-i şerife, vesit-i ma'îşete, hastalığın indifâ'ına, bazı kimselerden vefasızlık görmege ve nice cemi'yeti icrâsına alâmetdir. (s.29)

Sol Memenin Segirmesi: Hastalığa, ikinci def'a izdivâca, seyahâte çıkmağa, hiddet etmege işaretdir. (s.30)

Sağ Koltuğun Segirmesi: Zarâr ve ziyâna, hastalığa, gam ve endûha, günâh iş işlemege işaretdir. (s.31)

Belin Segirmesi: Ber murâd olmağa, ikbâl-i nâgahâniye, kesb ve kârda fâ'ide-i âzimeye nâiliyyete, sevdigiyle mülâkata alâmetdir. (s.32)

Sol Oyluğun Segirmesi: Uzak yerde bulunan bir mahbûbun verûdına, te'min-i menfa'ate, zarûretten kurtulmağa, server ve şâdiye, sıhhât ve âfiyete işaretdir.(s.34)

Sağ Dizin Segirmesi: Zahmetsiz servete mâlikiyete, server-i nâgahâniye, kederden sonra servere, izzet ve ikrâm görmege alâmetdir. (s.35)

Sol Dizin Segirmesi: Âmirliğe, düşmanın zelîl olmasına, seyâhat icrâsına, husûl-i menfa'ate, iyiliklere delildir. (s. 35)

Sağ Bacağın Segirmesi: Ber murâd olmağa, te'min-i servete, server ve şâdiye işaretdir. (s.35)

Sol Bacağın Segirmesi: Hasma galâbeye, hasmın helâkına, hasm ile barışmağa, âilece sâ'adet hale, feyz ve ikbâle, alâmetdir. (s.36)

Sağ Baldırın Segirmesi: Yeniden izdivâca, ber murâdlığa, temin-i servete delildir. (s. 36)

Sol Baldırın Segirmesi: Muhârebeye gitmege, hayurlı bir seyâhate, hayurlı bir işde bulunmağa işaretdir.(s.36)

Sağ Topuğun Segirmesi: Mirâs yemege, pek büyük bir zatdan lütf görmege, server ve şâdiye, servete na'iliyyeye işaretdir. (s.37)

Sol Topuğun Segirmesi: Günahkârlığa, mal-ı harâm kabulune, zarâr ve ziyâna, israf ve sefâhate, meşakkâtlı seyahâte alâmetdir. (s. 37)

Vucudun Tekmil Sağ Azâsının Segirmesi: Gufrân-i İlâhiye mazhâriyete, Tâ'ât-i makbûle icrâsına, hayırlı işde bulunmağa işaretdir. (s.40)

Vucudun Tekmil Sol Azâsının Segirmesi: Nâ- ma'kul işde bulunmağa, hakkındaki hürmet ve muhabbetin zevâline alâmetdir. Töbe ve istiğfâr itmek ve sadâka virmek gerekdir.”(s.40) ¹⁵

Her iki eserde de ilk dikkati çeken husus, seğiren uzuvların baştan başlayarak, vücudun diğer organlarını sağ, sol, alt, üst gibi açılardan bölümlere ayırarak değerlendirmesidir. Bu bakımdan da gerek A1 ve gerekse A2, insan vücudundaki seğiren uzuvları belirli bir hiyerarşi içerisinde yorumlamış olmakla paralellik sergilemektedir. Yalnız, aynı uzva ilişkin birden fazla açılımın, üslup açısından tekrarları beraberinde getirmiş olmasının, her iki eserin akıcılığını olumsuz yönden etkilemiş olduğu da söylenebilir.

A1 ve A2 de dikkatlere sunulan seğirmek manaları, genel bir tasnife tabii tutulduğu zaman, ana hatlarıyla, dost-düşman, kâr-zarâr, hastalık-sağlık, savaş-barış, dert-şifa, ölüm-doğum, evlenme-boşanma gibi insan fitratının ve dünya hayatının en temel eğilimlerini, ilgi odağı oluşturmak adına, çeşitli açılardan yorumlamış olduğu söylenebilir. Ayrıca, bu metinlerde yukarıda ifade edildiği üzere, üzerinde yorum yapılan organların baştan ayağa bir dizi içerisinde gelişim sergilemesi, gerek A1 ve A2 ve gerekse diğer seğir-nâmelerde belirli bir düzeneğin işler halde olduğunu ve müelliflerin bu düzeneğe riâyet ederek eserlerini kaleme almış olduğu gerçeğini de ortaya çıkarmaktadır.

“ Osmanlı Edebiyatında oldukça geniş bir nevi teşkil eden seğir-nâme hep aynı şekilde meydana çıktılar. Onların bir “Protasis” i var, bir de “Apodosis” i; Mesala “Eğer küçük parmağın ikinci uzuvu seğirse (yarın / bir zaman...) verâset gelir” vs. ” ¹⁶

Dil açısından A1 ve A2'nin Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış olduğu, eserlerin her ikisinde de hem Türkçe kelimelere ve dilbilgisi kurallarına hem de Arapça ve Farsça kelimelerle bu dillere özgü tamlama ve yapı inceliklerine yer verildiği görülmektedir. Aynı zamanda, bahsi geçen eserler, giriş bölümünde ifade edildiği üzere, gelenek ve göreneklerine bağlı geniş halk tabakalarına ulaştırılma ve onlar üzerinde etkili kılınması düşüncesi doğrultusunda, dönemleri itibari ile değerlendirildiğinde, anlaşılır, hatta sade oldukları ifade edilebilir.

Eser-toplum ilişkisi çerçevesinde ele alındığında her iki seğir-nâmenin de hitap ettiği toplumun genel eğilimleri, inanç ve dünya görüşü ile dönemin genel yapısından beslendiği, bu bakımdan da halkın yaşamakta olduğu kültür

¹⁵ Bk. Muhammed Abdüselâm, *Segirmek Manaları*, Naşiri: İtimat Kitaphanesi Sahibi Seyid Tâhir, Kadınlar Dünyası Matbaası, İst 1333, s.8-40

¹⁶ Klaus - Detler Wannig, “ Segir-nâme”, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Programı ve Bildiri Özetleri I, Ank., 1991, s. 139

daireesi hakkında sunduğu ipuçları ile folklorik materyal niteliği taşıdıkları da söylenebilir. Ayrıca, doğum – ataerkil bir yapı özelliği sergilemekle erkek çocuğuna yüklenen önemin tespiti gibi- ölüm ve evlilik gibi hayatın üç önemli geçiş merasimine ilişkin toplumsal beklenti ve eğilimlerin saptanması yönünde barındırdığı içerikle, her iki eser de dikkate değerdir.

Bunlara ek olarak, kıyafet-nâme, tâbir-nâme, iyâfe-nâme, çın-nâme, gibi gaybî ilimlerde olduğu gibi seğir-nâme ilminin de piri olduğu ve bu pirin, A1 ve A2'nin girişinde verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, Zülkarneyn ve Dânyâl peygamberler ile Süleyman Farsî Nurullah olduğu ifade edilerek, eserlerde anlatılanlara daha fazla geçerlilik ve inandırıcılık katılmak istendiği de anlaşılmaktadır.

A2'nin giriş bölümünde Münecim Muhammed Abdülislam'ın “Sebeb-i Telif-i Kitap olarak adlandırılabilir sunuş kısmında söyledikleri, seğir-nâme türündeki eserlerin yazılış gayesini daha anlaşılır kılma adına dikkate değerdir. Bu bölümde yazar, özetle; deprem, volkanik patlama gibi tabiatta meydana gelen bazı olaylar ve bu olayların sonuçlarından hareketle, kâinatta sebepsiz bir şey olamayacağından ve her olayın bir sonraki olayın tetikleyicisi ve habercisi olduğu tezinden yola çıkarak, insan vücudunun bazı uzuvlarının seğirmesinin de gelecekte olacaklara bir işaret sayılması gerektiğini ve bu seğirmelerin işaret ettiği gelişmelerin de zaten pek çok tecrübe ile sabit olduğunun altını çizmektedir.

“Vucud-u beşerdeki seğirmek dahi tabii bir harekettir ve şüphesiz meâ'ni ve mekâsid-ı muhtelifeye mütezemmdir. Mesela küre-yi arz hey'et-i mecmuasıyla bir cism-i zi hayat olduğu halde onun dahi vücudunun muhtelif noktalarının vakit vakit hareket etdiğini, seğirdiğini görüyoruz ve buna zelzele, hareket-i arz diyoruz. Zelzele bazı kere vuku bulduğu mahalleri hak ile yeksan iderek binlerce insanın, hayvanın telefine bais olur. Bazı kerede ateşfeşân dağlar vucuda getirir. Hasılı kürre-i arz üzerinde dürlü dürlü tahvilata, tedbilata, neticeye sebebiyet verir. Daha doğrusu makasid-ı hilkat husule gelir. Her cism-i beşerinde başlı başına birer alem olduğu nazar- dikkate alınınca onun muhtelifesinde ara sıra vuku' bulan zelzelelerin yani seğirmelerin hem maddi hem manevi maksad ve manası neden olmasın? Kainatda hiçbir şey sebepsiz ve asılsız değildir. İşte erbab-ı dikkat ve tedkikin müteleatı bu merkezde olduğu halde seğirmenin te'sirat-ı maneviyesini, yani hilkatın mahsusunu havi bulunduğunu yine inkar ederler. Fakat biz çok kimseler bilürüz ki, mesala sağ veya sol göz veya kaşının seğirmesi ferah ve şâdiye, yahud endişe ve gama delalet etdiğini tecrübe etmişler ve öyle bir seğirmenin neticesinde bu işaret kabil vukuatın delâlet etdiği mananın zuhur etdiğini göre gelmişlerdir. İşte buna binaen, pek çok tecrübelere müstenid olarak aza-yı beşeriyenin

nerelerinin seğirmesi nelere delalet ideceğine dair bir eser-i kadide mütela itdigimiz fıkratı tevzih itmek suretiyle bu risaleyi vucuda getirmeyi münasib gördük.”¹⁷

A1 ve A2 de olduğu gibi, örneklerini gördüğümüz bir kısım diğer seğir-nâme’de uzuvların sağ, sol, üst, alt şeklinde sıralanan seğirme manaları arasında, olumluluk - olumsuzluk adına sabit bir yaklaşımın olmadığı, rahatlıkla ifade edilebilir. Bir diğer deyişle, bir uzvun sağ tarafının seğirmesinden çıkarılan iyimser tahmin, bir diğer seğir-nâme’de menfi bir sonucun alameti olarak yorumlanabilmektedir. Yahut; vücudun tamamının seğirmesi A1 örneğinde görüleceği üzere şahıs açısından bütünüyle olumsuzluk habercisi olarak değerlendirilirken, A2 örneğinde kısmen olumlu, kısmen olumsuz sonuçların işareti olarak, bu farklılığın bir diğer numunesini oluşturmaktadır. Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte, seğir-nâme müelliflerinin eserler arasında görülen bu tutarsızlığı, yukarıda bahsi geçen seğir-nâme pirlerinin sözleri ve gözlemleri arasındaki farklılıkla, insanların tekdüze bir yapı sergilememesinden kaynaklanmasına bağlamaları, türün niteliklerini belirlemek açısından kayda değerdir.

Yurt içinde ve yurt dışında yüzlerce basma ve yazma nüshası bulunan seğir-nâmeler, genellikle A1 örneğinde görüleceği üzere, tâbir-nâme veya fâl-nâme kitapları içerisinde müstakil eserler olarak yer tutmakta, mensur veya manzum olarak neşredilmekte ve çoğunlukla müellif kayıtlarından yoksun bulunmaktadır.

Neticede, insanın kendini tanıma ve geleceğine ilişkin saptamalarda bulunulabilmesi hususunda, bir işaretler dizisi olarak ele alınabilecek olan bu eserler, barındırdıkları kültürel unsurların yanında, yansıttıkları genel toplumsal beklenti ve eğilimlerle ve ilgi çekici açılımlarıyla günümüzde dahi varlıklarını devam ettirmekle ilgiye değer eserlerdir.

¹⁷ Muhammed Abdülislam, *Seğirmek Manaları*, Naşiri: İtimat Kitaphanesi Sahibi Seyid Tâhir, Kadınlar Dünyası Matbaası, İst, 1333, s.40

SÖZLÜK

âdâvet (a. i) : düşmanlık, yağılık

âkil (a. s ekl'den. c.: ekele) : ekleden, yiyen

ateşfeşân (f.b.s) : ateş saçan, ateş püsküren

atf (a. i) : 1. eğme, meylettirme 2. bağlama. (bkz: azv) 3. dokunma. 4. gr. bağlaç.

atıfet (a.i.c.: avâtıf) : karşılık beklemeden gösterilen sevgi, iyilik severlik.

avdet (a.i) : geri dönme.

aver (a.i) : bir gözü kör olma.

ayâ (a.s) : 1. kabiliyetsiz, kudretsiz. 2. tedâvi edilemez, iyileştirilemez.

bühtân (a.i) : yalan, iftira.

ber (f. e) : üzere

cüda (f. s) : ayrı, ayrı düşmüş, ayrılmış.

çeşm (f. i. c : çeşmân) : göz

maraz (a. i. c : emrâz) : hastalık; mec. dert, belâ, dayanılması güç durum.

Dübür (a. i) : 1. kıç, makat. 2. bir işin sonu. 3. bir şeyin gerisi, arkası.

el-yevm (a. zf) : bugün, bugünkü günde; hâlâ, henüz, şimdi, şu anda, şimdiki zamanda

emlâk (a. i milk ve mülk'ün c.) : ev, tarla, bağ, bahçe vesâire gibi sahip olunan mal ve mülk.

emvâl (a. i mâl'ın c.) : mülkler, para ile alınan şeyler.

endûh (f. i) : gam, keder, tasa, kaygı, üzüntü, sıkıntı

eşgal (a. i) : işler, güçler

feyz (a. i. c) : 1. suyun taşıp akması. 2. bolluk, çokluk, verimlilik, fazlalık, gürlük, ilerleme, çoğalma. 3. ilim, irfan

gamnâk (a.f. b. s) : gamlı, tasalı, kaygılı

gâni (a. zf) : bol bol, çok çok

müterekkib (a.s) : terekkebmiş, bir şey başka bir şeyle birleşmiş.

Gufrân-i İlâhi (a. i) : Allah'ın günahları affetmesi, yargılaması

gussa (a. i. c) : keder, kaygı, tasa

haber-i meserret (a. i) mutlu haber, sevinçli haber

- hâcet (a.i. c) : ihtiyâç, lüzumi gereklik, muhtaçlık**
halâs (a. i) : kurtulma, kurtuluş
hamiyet (a. i) : 1 milli onur ve haysiyet 2. kadın adı
Hatâkâr (a. f. b.s) : hatâ eden, yanlış yapan, yanılan
havârık (a. s) : hârikalar, imkân ve yaradılışın üstünde olan, insanda hayranlık uyandıran şeyler
hevâ (a. i) : heves, istek, arzu; sevgi hoşlanma
husûl (a. i) : üreme, türeme, çıkma
hükemâ (a. i) : hakimler, alimler, bilginler
İ'tila (a. i) : yükselme, yukarı rütbelere erişme
ihraz (a. i) : 1. alma, kazanma, elde etme 2. erişme
ihtirâm (a. i) : saygı, hürmet
ikbâl (a. i) : 1 birine doğru dönme 2. baht, tâlih 3. işlerin yolunda gitmesi; bahtlı, saâdetli, mutlu olma 4. arzu, istek 5. (eskiden) sarayın haremünde pâdişahın eşi, gözdesi olmaya namzet cariye. 6. erkek veya kadın adı.
iktisâs (a. i) : izinden, ardından gitme 2. kısas isteme vayâ etme 3. kısas, hikâye söyleme
indifâ (a. i) : 1. mündefi' olma, ortadan kalkma 2. yer yer baş gösterme
inhirâf (a. i. f) : 1. münharif olma, dönme, sapma 2. doğru yoldan çıkma 3. değişme, bozulma 4. kırıklık
intac (a. i) : 1. netice (sonuç) verme, neticelendirme 2. doğurma
intizâr (a. i) : 1. bekleme, beklenilme 2. gözleme, gözlenilme
istiğfâr (a. i) : 1. Allah'tan günahın bağışlanmasını isteme 2. "estağfirullah" deme 3. tövbe etme
İzdiyâd (a. i) : ziyâdeleşme, artma, çoğalma
kesb (a. i) : 1. çalışıp, kazanma 2. edinme, peydahlama, kazanma
kut (a. i. c) : yaşamak için yenilen şey 2. yiyecek
libâs (a. i. c) : esvap
ma'îşet (a. i) : 1. yaşama, yaşayış 2. geçinme, geçiniş, dirlik , geçinmek için lüzümlü olan şey
mahbûb (a. s) : 1. muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevilmiş, sevilen, sevgili 2. erkek sevgili
maldâr (a. f. b. s) : mallı, malı olan, zengin

- mâlik (a. i) : sâhip, bir şeye sâhip, bir şeyi olan 2. erkek adı
mâtemzede (a. f. b. s) : mâtem'e yasa tutulmuş, mâtemli, yaşlı
mebhut (a.s) : hayrette kalmış, şaşmış
medîd (a. s) : çekilmiş, uzatılmış, uzun, çok uzun süren
mehzûl (a. s) : zayıf, arık
mekâsid-ı muhtelifeye : (a. s) : çeşitli maksatlar, amaçlar
melûl (a. s) : 1. melâlli, usanmış, bıkmış, bezmiş 2. mahzun 3. erkek adı
mesrûr (a. s) : sürurlu, memnun, sevinmiş, merâmına ermiş
Mesrûriyyet (a. i) : mesrurluk, sevinme, merâmına erme
Mevcûdât (a. i) : var olan şeyler, mahlûklar
muâvenet (a. i) : yardım, yardım etme, yardımcılık
müsteredd (a. s) : istirdâde edilmiş, geri alınmış
mütâlaa (a. i) : 1. okuma 2. tetkik 3. düşünce
mütehassir (a. s) : hasret çeken, özleyen
mütezemmil (a.s) : tezemmül eden, elbiseye, örtüye bürünen
nâiliyyet (o. i) : murâda erme, ele geçirme
nâgâhan (f. b. s) : apansızın, birden bire
nâ- mütenâhi (f. a. b. s) : sonsuz, uçsuz, bucaksız
nedâmet (a. i) : pişmanlık
nedîm (a. i. c) : 1. meclis arkadaşı, sohbet arkadaşı 2. s. büyükleri, fıkra ve hikâyeleriyle eğlendiren 3. s. güzel hikaye anlatan, tatlı konuşan
neyl (a. i) : 1. meâma erişme, isteğine ulaşma 2. s. ulaşılan şey
nigâh (f. i) : 1. bakış, bakma
perest (f. s. c) : " tapan, tapınan, taparcasına seven" mânâlarıyla birleşik kelimeler yapar
peykân (f. i) : 1. temren, başak, okun ucundaki sivri demir 2. mec. sevgilinin kipriği
refâhit (a. i) : bolluk, rahatlık
rehâ- yâb (f. b. s) : kurtulan, kurtulucu; yolcu olan
renc (f. i) : 1. ağrı, sızı 2. zahmet, eziyet, sıkıntı
revâ (f. s) : yakışır, uygun, yerinde
rif'at (a. i) : 1. yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe 2. erkek adı

- sefâhat (a. i) : 1 zevk ve eğlenceye -aşırı derecede- düşkünlük 2. akılsızlık
3. har vurup harman savurma
- server (f. i. c) : 1. ba, başkan, reis, ulu 2. erkek adı
- sülûk (a. i) : 1. bir yola girme, bir yol tutma 2. hususi bir sınıfa, bir guruba katılma 3. bir tarikata intisâbetme
- şâd (f. s) : sevinçli
- şâdî (f. i) : 1. memnurluk, sevinçlilik, gönül ferahlığı 2. erkek adı
- şetâret (a. i) : neşe, şenlik, sevinç
- tahvilat (a. i) : borç senedi, aksiyonlar
- Tezâyüd(a. i) : 1. sıkışma 2. çoğalma, artma
- tûl (a. i) : 1 uzunluk, boy 2. zaman çokluğu, uzun müddet
- vesit-i ma'îşet (a. i) : geçim aracı, vasıta
- Zeker (a. i. c) : 1. erkek 2. erkeklik organı
- zelîl (a.s) : hor, hakir, alçak, aşağı tutulan, aşağılanan
- zevâl (a. i) : 1. yerinden ayrılıp gitme 2. zâil olma, sona erme
- zevât (a.i) : kişiler, şahıslar, kimseler
- Zıyyık(a.s):pekdar

KAYNAKLAR:

ÇAVUŞOĞLU, Ali, Kıyafet-nâmeler, Akçağ Yay., Ank., 2004.

Derleme Sözlüğü, Cilt X, T. D.K., Yay., Ank., 1993.

DEVELİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ank., 2004.

ERGİN, Muharrem, Dede Korkud Kitabı I, Giriş-Metin-Faksmile, TDK., Yay., Ank., 1997.

ERSOYLU, Halil, “Seğir-nâme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)* 1985, (Ank., 1989)

_____, “Seğir-nâme (II)”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten)* 1992, (Ank., 1995).

GÖKYAY, O. Şaik, Dedem Korkudun Kitabı, MEB., Yay., İst., 2000.

Karşılaştırmaları Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bak., Yay., Ank., 1991.

Muhammed Abdüselâm, Segirmek Manaları, Naşiri: İtimat Kitaphanesi Sahibi Seyid Tâhir, Kadınlar Dünyası Matbaası. İstanbul, 1333.

ÖZER, Arif, “Türkçe İki Seğir-nâme Kitabı Üzerine”, *Türk Kültürü*, Cilt 7, S.77, Mart 1969.

ÖZERGİN, M. Kemâl, “Eski Bir Seğir-nâme”, *Türk Folklor Araştırmaları*, C. 10, S.211, 1967.

Şemseddin Sami, Kamus-i Türki, Çağrı Yay., Gündoğdu Mat., İst 1996.

Tabir-nâme, Abdullah Bendelerinin Matbaası, İstanbul, 1272, (Müellif kaydından yoksun).

Tarama Sözlüğü, T. D. K., Yay., Ank., 1989.

TATÇI, Mustafa, Edebiyattan İçeri (Dini Tasavvufi Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar), Akçağ Yay., Ank., 1997.

Türkçe Sözlük, T.D. K. Yay., Ank., 2005

WANNIG, Klaus - Detler, “Seğir-nâme”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Programı ve Bildiri Özetleri I*, Ank., 1991.